

Kossuth pénzügyminister úr

5000 pengőforintot utalt ki

a Nemzeti Színháznak

A magyar nyelv, a magyar irodalom, a magyar tudományosság, az egész magyar szellemi élet hőskorába robbant 1848, a magyar politika hősi nekilendülése, nem véletlen tehát, ha a magyar színjátszásnak hőskora is erre az időre, a 43-at megelőző néhány évtizedre esik.

Az ország szívében, az akkor még különálló Budán és Pesten a múlt század elején kezdte meg kemény és makacs küzdelmét a magyar színjátszás a német színészettel szemben, 1790-ben ugyan tett már egy kísérletet Buda „elfoglalására”. Kelemen László, a legendás első magyar színigazgató, de kísérlete rövidesen csődbe jutott. 1807-ben Ernyi Mihály társulata újabb kísérletet tett, de ez a társulat sem tudta megvetni a lábát helyiségről helyiségre kellett vándorolnia, állandó keserves küzdelemben a német bérlőkkel és a közönség közönyével. Az első komoly sikernek az tekinthető, hogy 1833-ban Döbrentei Gábor és Fáy András igazgatása alatt a kassai társulat tudja befejezni magát a Várszínházban, Budán. Ez a társulat szintén emberfeletti nehézségekkel küzdött, egyebek mellett például számolnia kellett azzal, hogy télidőn, amikor a hajóhidat felszedték, a pesti közönség nem tudott átjönni az előadásokra.

Közben a német színészetnek hatalmas és szép színházépülete nyílt meg Pesten, a mostani Vörösmarty

tér táján, 1812-ben. Pest gyors magyarosodási folyamata bizonyos mértékig esőkentette a német színház jelentőségét. 1847-ben beeggett az épület, helyette a mai Erzsébet tér helyén emeltek új hajlékot a pesti német társulatnak.

A márciusi események idején, 1848-ban, már tíz éve működött a Nemzeti Színház, 1837 augusztusában történt megnyitásokor Pesti Magyar Színház, majd 1840 augusztus 8-tól Nemzeti Színház néven. Ide költözött át 37-ben a Várszínház magyar társulata, maga a Várszínház pedig ekkor ismét német kézre jutott.

A Nemzeti Színház sok anyagi nehézséggel küzdött az első évtizedekben. Ez volt az a korszak, amely a kezdeti dilettáns próbálkozások nyomán már lassan kialakította a magyar színjátszást — közönséget azonban csak nehezen, sokéves küzdelemmel tudott magának nevelni. A dunaparti kettős város lakosságának jelentős része német-ajkú volt, a magyarnyelvű lakosság széles rétegei pedig nem érdeklődtek magasabbrendű kulturális igények iránt. Ilyen körülmények között annál többre kell becsülnünk a Nemzeti Színház egykori vezetőit, akik a közömbösség és anyagi nehézségek közepette is igyekeztek igazi magasabbrendű színházi kultúrát kifejleszteni. Így például arra törekedtek, hogy a színház királyának, Shakespeare-nek műveit megismertessék a pesti közönséggel: már 1837-ben bemutatták a „Lear király”-t, a következő évben a „Hamlet”-et, 40-ben a „Velencei kalmár”-t adták elő, 42-ben a „Coriolanus”, „Julius Caesar” és „Othello” került színre. A következő években bemutatták a „III. Richard”-ot, „Macbeth”-et, „Romeo és Júlia”-t, „IV. Henrik”-et. Mindez a színház fennállásának első nyolc évében történt, 1837-től 1845-ig. Másik jel-

lemző adat: Schillernek 1846-ban két hónapon belül egymásután két olyan jelentős művet adta elő a Nemzeti Színház, mint a „Don Carlos” és a „Stuart Mária”.

Természetesen az igazi nagyszínpadi értékek mellett nagy helyet kapott a színház műsorán a *szélesebb műfaj*, az olyan darabok is, amelyek kifejezetten a közönség vonzására készültek. Rémdrámák, buborékéletű vígjátékok, zenés és zenétlen bohóságok, puffogóan romantikus színpadi művek szórakoztatták a közönséget. Ismeretes például, hogy egy francia Dumas-tanítvány darabjának — amely nálunk „Mari, egy anya a népből” címmel került színre — azzal csináltak reklámot, hogy a darab párizsi női főszereplője annyira a mű hatása alá került, hogy a negyvenedik előadás után (szerepéhez híven) valóban megtévelyodott. Ez a darab meglehetősen vonzotta a közönséget. Evtizedekig játszották például *Scribe* egy ma már alig ismert darabját ezzel a hangzatos címmel: „Egy nő, ki az ablakon kinyrik”. Ez tetszett.

1848 mozgalmas tavaszán a színház igazgatója immár másodszor Bajza József volt. Az eredeti tervek szerint 1848 husvétjáig váltalta csak Bajza az igazgatást, csak a közbejött politikai változások miatt adta át csak május végén munkakörét utódjának, Erdélyi Jánosnak.

Március 15-én este a műsorterv szerint *Soulié* francia szerző „Két anya gyermeke” című darabját kellett volna játszania a Nemzeti Színháznak. Délben azonban ifjak küldöttsége kereste fel Bajzát és kérték, hogy tüzze műsorra a „Bánk bán”-t. Ünnepi hangulatban kezdődött meg az előadás a második felvonás közepétől a lelkes uccai tüntetés áradata becsapott a színházba, benyomult a felvonuló tömeg, félbeszakította az előadást és a közhangulat követelésére a zenekar játszani kezdte a *Rákóczi-indulót*. A színház operai személyzete felsorakozott a színpadon, elénekelte a *Marseillais*-et, majd a népszerű „Hunyadi László” opera legkedveltebb részleteit. *Egressy Gábor*, a nagy drámai színész közben levetette Petur jelmezét és egyszerű feketé attilában megjelent a szín-

padon, elszavalta *Petőfi Nemzeti dalát*, majd a közönség izzó hangulatban énekelte a *Himnusz*-t és a *Nemzeti dalt*, *Egressy Béni*nek aznap szerzett dallamára. Örökig tartott a megrendezetlen, spontán ünnepség, beszédek, szaválás, ének tömítette ki a műsort — a Nemzeti Színháznak jutott az a dicsőséges feladat, hogy március 15 esodálatos ünnepére feltette a koronát.

A közeli napokban és hetekben még számos hazafias ünnepség színhelye volt a Nemzeti Színház. Április 5-én itt ünnepelték a bécsi egyetemi ifjúság küldötteit, 23-án megint a forradalmi Bécs küldöttségének tiszteletére tartottak ünnepséget, április 23-án az erdélyi Unióbizottság tiszteletére rendeztek díszelőadást.

A színház műsorán természetesen nyomot hagytak a politikai események. A szabadságharc ideje alatt számos alkalmi darabot írtak és mutattak be, ilyen címeket találhatunk a régi színlapokon: „Március 15-e”, „Csata Felértemplomnál”, „Egy magyar kívándorlott a bécsi forradalomban”, *Szigligeti Edéne*k, az akkor már népszerű színpadi írónak 1848 végén bemutatott „II. Rákóczi Ferenc fogsága” című darabja minden képzeletet felülmúló sikert aratott. Ilyen körülmények között viszont szinte megmagyarázhatatlan az a tény, hogy *Schiller* „Tell Vilmos”-a, ez a nagyszerű színpadi szabadsághimnusz, csaknem teljes közönybe fulladt, mindössze három előadást ért meg 48-ban.

A színház jelentőségét és propagandavertékét felismerték már ebben a korban, mindkét szembenálló fél igyekezett anyagilag támogatni a Nemzeti Színházat. Már 1848 áprilisában és májusában *Kossuth pénzügyminister kétszer utalt ki a Nemzetinek 5000—5000 pengőforintnyi sürgős segélyt*. Összességben a Honvédelmi Bizottmány folyósított nagyobb összeget a Nemzeti Színháznak, 1849 tavaszán pedig a debreceni kormány sem feled-

kezett meg a színház anyagi támogatásáról. De közben, amikor Pest átmenetileg osztrák kézben volt, *Windischgrätz* polgári biztosa, *Szögyény László* is jelentős összegű anyagi támogatást utalt ki a színháznak.

A Nemzeti Színháznak a szabadságharc idején folytatott működéséről meglehetősen hiányosak adataink. A eajtó figyelmet inkt a politikai és hadiesemények tölték le az egész országban urai-

Drótkerítés

egyszerű és díszes

Vass és Kovács-nál

II, Fő ucca 48/50. T.: 457-427

kodó bizonytalan és izgatott állapot nem is tette lehetővé, hogy komoly műsorpolitikát folytathasson a színház, tevékenységének legnagyobb jelentősége abban volt, hogy *nyitva tartotta kapuit, dolgozott, létezett.*

Döntő fontossága a szabadságharc elbukása után lett a Nemzeti Színháznak. Színészeinek egy részét 48-as magatartásuk miatt elűzték a színpadról, szerzői sem maradtak mind meg, az elnyomatás korában azonban egyik legfontosabb fegyvere maradt a nemzetnek a fennmaradásért vívott harcban, utolsó menedéke volt a magyar szónak. Küldetését ragyogó dicsőséggel teljesítette is. Figyelemreméltó, hogy míg a nagy nemzeti fellendülés idején, a harmincas és negyvenes években keserves küzdelmet kellett vívnia a magyar színjátszásnak a némettel és ebben a küzdelemben állandóan kedvezőtlenebb helyzetben volt, a szabadságharc után következő esztendőekben és évtizedekben olyan erőssé vált a hazafias érzés és a magyar nyelv és kultúra ápolásának akarata, hogy húsz évvel később, 1869-ben lebontották a pesti német színházat, már csak a selejtes színvonalú „Varieté's Theater“ maradt meg, majd 1887-ben ez is megszűnt és a városi tanács elhatározta, *nem engedi többé német színház létesítését a magyar fővárosban.*